

РЕЦЕНЗИЯ

От: *доц. д-р Мария Маринова Пенева*
катедра "Икономика на природните ресурси", УНСС, гр. София
3. Социални, стопански и правни науки, 3.8. Икономика,
"Икономика и управление (аграрна икономика и политика)"

Относно: *дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност в УНСС.*

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 1515 / 03.07.2020 на Ректора на УНСС.

Автор на дисертационния труд: *Каплан Халими*

Тема на дисертационния труд: *Влияние на програмата за развитие на селските райони върху селските райони в Косово*

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към *катедра Икономика на природните ресурси* на УНСС по *професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност „Икономика и управление (агробизнес, екоикономика)“*, съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС № 1898 / 18.07.2018. Обучението е осъществено в *свободна форма* през периода юли 2018 – юли 2020.

Каплан Халими е завършил магистърски програми по специалности *„Международна икономика“* (в Свободен университет в Бургас) и *„Международни отношения“* (в Анкарския университет - Факултет по политически науки). Допълнително във времето той участва и е участвал в много проекти и дейности на национално и международно ниво.

Неговата кариера започва в Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа като позицията му е на национален учител на Косово за изборните процедури, след което постепенно достига до позицията на генерален секретар в Министерството на земеделието,

горите и развитието на селските райони на Косово. Освен това в момента той е и преподавател в IBC-M College Mitrovica, като изнася лекции в областта на публичното бюджетиране и управлението на финансите, управлението на проекти и организационното развитие. През годините е работил на различни позиции в правителствени и неправителствени организации, доказвайки своята квалификация и опит.

Приложените референции за образователната и научна дейност на докторанта показват неговото отговорно отношение към науката и непрекъснат стремеж към подобряване на знанията и опита в областта на икономиката и управлението. Той е изпълнил целите, задачите и сроковете, заложи в неговия индивидуален план. Така на заседание на членовете на катедра Икономика на природните ресурси е взето решение за разкриване на процедура за защита на дисертацията му.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Рецензираната докторска дисертация е с обем от 105 стандартни страници, основен текст и включва списък с използваната литература. Дисертацията съдържа също така общо 18 фигури и 23 таблици. Списъкът с използвана литература съдържа 52 различни източника (включително научни статии и доклади, книги, стратегически документи, интернет източници и т.н.).

Дисертацията следва стандартната структура за такава научна разработка и се състои въведение, три глави и заключителна част с препоръки. Основният текст на изложението е добре написан, балансиран и структуриран по глави. Нивото на използвания английски език и общото представяне са удовлетворителни.

Авторът е избрал за тема на своето изследване оценка на икономическото въздействие на Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) в селските райони на Косово. Важността и сложност на темата са безспорни, тъй като тук се включват широко обсъждани теми, свързани с развитието на селските райони, като социално-икономически процеси и предизвикателства в селските райони, възстановяване и опазване на околната среда, разработване и програмиране на политики за това, прилагане на различни мерки и инструменти, както и капацитетът (едновременно и на бенефициентите и на институциите), за да се оползотворят всички възможности и други.

Селските райони в Косово (както е в ЕС) играят важна роля за устойчивото развитие на страната и в този смисъл добре разработените решения за политиките в областта са от решаващо значение. В днешно време редица научни (и не само) доклади/изследвания/проекти са

посветени именно на проблемите по разработване на подходяща рамка за оценка на тези ефекти с цел по-добро бъдещо планиране и ефективност на политиките на регионално, национално и европейско равнище. Следователно темата на дисертацията е от важна и практически значима за решаване на въпросите по устойчивото развитие на селските райони.

Степента на иновативност, както и научното ниво на дисертацията са добри, като се има предвид значението на предмета на изследване, изисквания към политиките и изискванията на заинтересованите страни.

Заглавието на докторската дисертация е формулирано коректно и съдържанието му съответства на поставената тема. Основната цел „да се оцени въздействието на ПРСР и да се препоръчат мерки за увеличаване на въздействието ѝ върху икономическия растеж в селските райони“ и подцелите са формулирани правилно и съответстват на темата на дисертацията, както и логично са построени съответните хипотези, а именно: „ПРСР има положително въздействие върху заетостта (създаването на работни места и устойчивостта им) в предприятията за преработка на храни, създава устойчивост и в стопанствата“ и „ПРСР има положително въздействие/влияние върху производителността и конкурентоспособността на икономическите агенти/участници в агробизнеса, ПРСР има и положителни ефекти върху производителността на подпомаганите земеделски производители/фермери“. Смятам, че изследователските въпроси, формулирани по различните научни задачи, са успешно постигнати и подкрепят целта на дисертацията, следват логиката и последователността на текста и водят до реализиране на целта и приемане на поставената изследователски хипотези.

Докторантът е приложил подходящи методи за анализи и оценка. В работата е демонстрирано желание за постигане на високи стандарти при визуализацията и качеството на представяне на резултатите и информацията. Докторантът прилага адекватен подход при събирането, обобщаването и анализа на емпиричните данни, които в последствие коректно интерпретира и използва за изучаване на процесите и за формулиране на заключенията в края. Той също така е използвал широк набор от инструменти, за да илюстрира и обобщи литературата и събраните данни. Съответните източници на информация са посочени.

За постигане на целта на изследването е проучена част от специализираната научна литература на английски език, която е полезна за обсъждане на същността и съдържанието на различните понятия като „ефективност на политиката“ и „анализ на политиката“, както и за определяне на методите за анализ (с акцент върху „теория на промяната“ като теоретична основа), приложими за този вид изследвания.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

По мое мнение получените и представени научни и практически приложими резултати напълно съответстват на целите и задачите, поставени предварително от докторанта. Моята оценка на тези резултати е положителна.

В първата част на работата си докторантът запознава читателя с темата на дисертацията: значението на селското стопанство и селските райони за Косово и предизвикателствата, пред които са изправени в момента, свързани с тяхното устойчиво развитие. Последователно и логично дава своите причини за избор на темата, поставените цели на дисертацията, изследователските въпроси и хипотези. По този начин докторантът показва осведоменост и разбиране на съответните проблеми, политики и процеси.

Глава 2 (преглед на литературата) представя теоретичната основа на изследването. Теорията на промяната е избрана като такава, тъй като позволява да се обясни напредъка в постигането на резултати. В следствие кандидатът използва това в разработката и обяснява как и защо се случват желаните промени в зависимост от определен контекст. Освен това е описана и практически представена връзката между подкрепяните дейности чрез политиките и как инвестициите водят до постигане на очакваните цели по цялата верига от ефекти в програмите за развитие на селските райони в Косово във времето. Представена е много полезна информация относно настоящия модел на растеж в Косово.

Глава 3 (методология) е посветена на описанието на използваните материали и методи, събирането на данни и информация, както и са представени някои резултати. Използва се комбинация от количествени и качествени подходи за анализ.

Следващата част на дисертацията (глава 4) е фокусирана върху резултатите и дискусията върху тях за въздействието на предоставените безвъзмездни средства за селско стопанство и по програмата за развитие на селските райони за стимулиране на икономиката на Косово.

В края на дисертацията са представени общи заключения от извършените изследвания и анализи, както и препоръки по мерки на политиката за развитие на селските райони.

В заключение ще посоча, че целта и задачите са изпълнени успешно, а на изследователските въпроси е даден отговор в разработената дисертация. Кандидатът за доктор разбира взаимовръзките, представени в дипломната работа.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Формулираните в автореферата към представения дисертационен труд, научни и научно-приложни приноси са коректни, добре формулирани и отразяват правилно постиженията в дисертацията. Приемам ги и им давам положителна оценка, като тук ще подчертая някои от тях.

Научни приноси

Докторантът успешно решава поставения проблем, като успешно адаптира към спецификата на изследването си, система от изследователски методи, която му позволява да оцени ефективността на мерките по ПРСР в Косово и да формулира конкретни препоръки.

Практико-приложни приноси

1) Смятам, че много добра оценка заслужава да бъде дадена и на организацията и провеждането на изследването, като се има предвид достъпа и наличната информацията, като докторантът успешно се справя с това, така че да оцени ефекта от прилагането на ПРСР в Косово и на конкретните икономически мерки, насочени към определени подсектори на селското стопанство и върху сектора като цяло и в допълнение и върху националната икономика.

2) Авторът добре използва получените резултати. От една страна той оценява и анализира въздействието на прилаганите мерки върху благосъстоянието на земеделските стопани, а от друга страна успешно идентифицира въздействието на приложените инвестиционни мерки и върху производителността и заетостта в селскостопанския сектор като цяло. Не на последно място по отношение на отправените бъдещи препоръки, видно е ясно определените нови предложения за подобряване на прилаганите мерки, включително и пътищата за постигане на по-висока степен на подкрепата за земеделските стопани в Косово.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Каплан Халими, като кандидат за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, представя 5 публикации, свързани с темата на дисертацията и изследването, които по мое мнение отразяват основните части на разработката. Четири от посочените разработки са публикувани в следните престижни научни списания: *Journal of Agricultural Economics*, *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, *Economics Alternatives* (където са публикувани две статии). Едната публикация представлява публикувана глава в колективна монография.

Публикациите са направени в периода 2017-2020. Четири от публикациите са разработени в съавторство.

С представените публикации като брой, обем и предвид на тяхното качество, смятам че докторантът е изпълнил минималните количествени изисквания за присъждане на образователната и научната степен „доктор“.

6. Оценка на автореферата

Представеният автореферат обективно отразява структурата и съдържанието на докторската дисертация. Съдържа текст с обем от 41 страници и представя общите характеристики на дисертацията, нейната структура и съдържание. В съдържателен план накратко отразява изложението в дисертацията, като вниманието е насочено към постигнатите теоретико-методологични и емпирични резултати.

Приложена е също така справка за основните научни и научно-приложни приноси, постигнати в работата на докторанта, както и списък с използваната в автореферата литература.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Представената ми рецензирана дисертация има своите качества и приноси, затова споменатите по-долу критични бележки не бива да се смятат, че намаляват нейните качества, а трябва да се разглеждат като препоръки за бъдещата работа на докторанта. Това е и основната ми препоръка към него: да продължи изследванията си по темата, защото това е важно и има своите перспективи за Косово, а той вече е придобил знания, овладял е инструменти за анализ и е доказал, че може да ги използва. В тази връзка е необходимо още веднъж да бъдат прегледани и изрично да бъдат посочени и конструирани индикаторите/критериите за оценка на факторите, споменати в изследователските въпроси и свързани с използваната теория на промяната като основа за изследването.

Дисертацията, а и всяка друга разработка, би спечелила от по-голяма критичност при анализа, в рамките на който личното мнение на автора да се заяви и да се сравни с подобни изследвания за самото Косово и/или съседни страни и/или такива от ЕС. Препоръчвам на автора в бъдеще, именно да обогати своя подход, като проучи и включи и други подобни изследвания, което ще му позволи да очертае по-добре мястото и ролята на собственото си проучване и приносните моменти.

Имам два въпроса, които бих искала да поставя на докторанта и по които ще се радвам да чуя неговото мнение по време на защитата на докторската дисертация, а именно:

1) Според него какви са предизвикателствата пред земеделските стопани в Косово, така че да отговорят на екологичните изисквания в бъдеще и така да се увеличи положителното въздействие от мерките в тази

област?

2) Какво би добавил в заключението и препоръките си, ако трябваше днес да ги формулира, имайки предвид настоящата ситуация в условията на т.нар. криза Covid-19?

8. Заключение

Въз основа на научените и приложените, от докторанта, различни методи на изследване, правилно изведените експерименти, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на УНСС за неговото приложение, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Позволявам си да предложа на почитаемото Научно жури също да гласува положително и да присъди на **Каплан Халими** образователната и научна степен “**доктор**” по научната специалност “Икономика и управление (агробизнес, екоикономика)”

Дата: 28.08.2020г.
гр. София

РЕЦЕНЗЕНТ:

(доц. д-р Мария Пенева)

R E V I E W

From: *Assoc. Prof. Dr. Mariya Marinova Peneva*
Department of Natural Resources Economics, UNWE, Sofia
3. Social, Economic and Legal Sciences, 3.8. Economics, "Economics and Management (Agricultural Economics and Policy)"

Re: PhD thesis for obtaining the educational and scientific degree "**Doctor**" in the Higher education field: 3. Social, economic and legal sciences, Professional field: 3.8. Economics, Scientific specialisation: "Economics and Management (Agribusiness, Eco-Economics)" in UNWE.

The review is *based* on the: participation in the scientific jury for the PhD thesis defence as a member according to the order № 1515 / 03.07.2020 of the Rector of UNWE.

Author of the PhD thesis: *Kapllan Halimi*

Topic of the PhD thesis: *The Economic Impact of the Rural Development Grant Program in Rural Kosovo*

1. Brief introduction of the PhD candidate

The candidate was a PhD student in the Department of Economics of Natural Resources, UNWE, Sofia, Bulgaria in the Higher education field: 3. Social, economic and legal sciences, Professional field: 3.8. Economics, Scientific specialisation: "Economics and Management (Agribusiness, Eco-Economics)" according to the order № 1898 / 18.07.2018 of the Vice-Rector for Scientific Research Activity. The study was completed as independent (free, paid) form of training in the period of July 2018 – July 2020.

Kapllan Halimi graduated Master degrees in specialties of International Economics (in Free University of Burgas- Bulgaria) and International Relations (in Ankara University – Faculty of Political Science). Additionally, he participated in many projects and activities at national and international level.

His career started in the Organization for Security and Cooperation in Europe as a Kosovo national trainer for election procedure and has been evolved to the position of secretary general in the Ministry of Agriculture,

Forestry and Rural Development. Currently he is also a lecturer in the IBC-M College Mitrovica in the field of public budgeting and finance management, project management and organizational development. During the years he had worked at different positions in governmental and non-governmental organization proving his qualifications and experience.

The attached references for the educational and scientific activity of the PhD student show his great attitude to the research and constantly improving knowledge and experience in the field of economics and management. He has fulfilled the goals, tasks and deadlines, set in his individual working plan. Thus, according to the committee of the Department of Economics of Natural Resources he was awarded to defend his dissertation.

2. General characteristics of the PhD thesis

The reviewed PhD thesis is written in 105 standard pages, main text including a reference list. The dissertation contains also 18 figures and 23 tables. The reference list comprises 52 different sources (scientific articles and reports, books, strategic documents, internet sources etc.).

The PhD thesis has the standard structure for such a scientific study consisting of an introduction, three chapters and conclusions and recommendations part. The main text is well written, balanced and structured by chapters. The quality of English and general presentation are satisfactory.

The author has chosen to explore the economic impact of the Rural Development Grant Program (RDGP) in Rural Kosovo. The importance of this topic is equal to its complexity, involving broadly discussed questions of rural development, such as rural socio-economic processes and challenges, environmental protection and preservation, policies design and programming, implementation of different measures and instruments, and the capacity (both of the beneficiaries and institutions) to utilise the opportunities, and others.

Rural areas in Kosovo (as it is across EU) play an important role in sustainable country development and the well-grounded policy decisions are crucial. Nowadays, number of scientific (and not only) papers/studies/researches/projects are devoted namely on the development of appropriate assessment framework of these effects for the purpose of better future planning and efficiency of the policies. Therefore, the subject of the thesis is also of great importance for practical questions and solution of the sustainable development of rural areas.

The novelty as well as scientific level of the thesis is good, considering the importance of the research subject, policy requirements and stakeholders' demands.

The title of the PhD thesis is formulated correctly, and the content

corresponds to it. The set goal “to evaluate the impact of RDGP and recommend measures to increase its impact toward economic growth in rural areas” and the sub-goals are formulated correctly and they cover the thesis topic as well as they are logically consistent with the hypotheses that: “RDGP has positive impact on employment (job creation and sustainability) in food processing enterprises, creates sustainability at farms of primary production” and “RDGP had positive impact/influence on productivity and competitiveness of economic agents/actors in agribusiness RDGP had positive effects on the productivity of supported agricultural producers/farmers”. I consider that the research questions formulated under different scientific tasks, are well achieved and support the goal, follow the logic and consistency of the text and lead to the realization of the goal and the acceptance of the set research hypothesis.

The PhD student has applied appropriate methods for analyses and evaluation. The work demonstrates a willingness to high standard of visualization and presentation quality. The PhD student applied a correct approach in the collection, summarization and analysis of empirical data, which were interpreted and used to study the processes and to formulate conclusions at the end. He has also used a wide range of tools to illustrate and summarize the literature and collected data. The relevant sources of information are correctly indicated.

To achieve the purpose of the study part of the specialized scientific literature in English has been studied which is useful for the discussion of the essence and content of the different concepts such as “policy effectiveness” and “policy analysis” as well as to define the methods (with emphasis on the “theory of change” as a theoretical background) applicable for this kind of research.

3. Assessment of the scientific and applied results achieved

I believe that the obtained scientific and applied practical results fully correspond to the goals and tasks set in advance by the PhD student. My assessment of these results is positive.

In the first part the PhD student introduces reader to the dissertation topic: the importance of agriculture sector and rural areas in Kosovo and the challenges currently faced in their sustainable development explaining the reasons for the choice of the topic, objectives of the thesis, research questions. Thus, he showed familiarity with, and understanding of, the relevant problems, policy and processes.

Chapter 2 (literature review) presents theoretical background. The theory of change is chosen to explain the progress on the achievement of outcomes which later the PhD candidate uses to explain how and why the desired changes

in a particular context are happen. Additionally, it is described and practically mapped out the link between the supported activities, and how the investments lead to the attainment of expected goals throughout the chain of effects in rural development programs in Kosovo. Very useful piece of information regarding the Kosovo's current growth model is presented.

Chapter 3 (methodology) is dedicated to the description of the used materials and methods, data collection and analyses as well as some results are presented. The combination of quantitative and qualitative approaches is used.

The next part of dissertation (chapter 4) is focused on the results and discussion on the impact of agriculture and rural development grants in boosting the economy of Kosovo.

At the end of the thesis general conclusions of the performed research and analyses are presented as well as recommendations per measures are advocated.

The aim and the research questions have been successfully fulfilled and answered in the PhD thesis. The PhD candidate understands the interrelationships presented in the thesis.

4. Assessment of the scientific and applied contributions

The scientific and applied practical contributions formulated in the autoreferat are correct and correctly reflect the achievements in the thesis. I accept them and give them a positive assessment, as here I will highlight some of them.

Scientific contributions

The PhD student successfully solved the problem to adapt to the specifics of the study a system of research methods, which allows him to evaluate the effectiveness of the measures under the grant scheme in agriculture in Kosovo and to formulate concrete recommendations.

Applied practical contributions

1) Very good assessment should be given to the organization and conduct of the research having in mind the access and availability of the information which allowed him to assess the effect of implementation of the RDGP in Kosovo and of specific economic measures targeted specific subsectors of agriculture on the sector as a whole and on national economy.

2) The author makes good use of the results. On the first place he evaluated and analysed the impact of the implemented measures on the welfare of farmers and on the second place he identified the impact of the applied investment measures on productivity and employment in the agricultural sector. Last but not least, in regard to the future recommendations, new specific proposals for improving the implemented measures are clearly defined

proposing pathways to increase the support for the farmers in Kosovo.

5. Assessment of the published articles

The PhD candidate Halimi presented 5 publications in relation to the thesis, which are directly related to the topic of the dissertation and reflect the main parts of it, four of which are published in the scientific journals: Journal of Agricultural Economics, Bulgarian Journal of Agricultural Science, Economic Alternatives (two papers) and one is a published chapter in a collective monograph. The publications are made in the period of 2017-2020. Four of the publications were developed in co-authorship. With the presented publications such as number, volume and quality, the minimum quantitative requirements for awarding the educational and scientific degree "Doctor" are met.

6. Assessment of the autoreferat

The presented autoreferat objectively reflects the structure and content of the PhD thesis. It is presented in text of 41 pages and includes the general characteristics of the dissertation, its structure and content. A short exposition of the dissertation is presented, emphasizing the achieved theoretical-methodological and empirical results. Attached is presented also a reference for the main scientific and applied practical contributions achieved in the PhD student work, as well as a list of references.

7. Critical notes and questions

The reviewed thesis has its merits and the mentioned critical notes below do not decrease its qualities, but rather are recommendations for future work for the PhD candidate. This is also my main recommendation to him: to continue his research on the topic, because it is important and promising for Kosovo, and he has already gained knowledge and tools for analysis and proves that he can use them. In this regard, there is a need the indicators/criteria for the assessment of the factors mentioned in the research questions to be explicitly constructed and related to the used theory of change as a background.

The thesis would benefit from greater criticality in the analysis, in which the author's personal opinion can be seen in comparison with similar research for his country and / or neighbouring countries and / or those from the EU. I recommend to the author in future to study and include more such researches, which will allow him to better highlight the place and role of his own study and contributions.

I have two questions that I would like to ask the PhD student and on which I will be happy to hear his opinion during the PhD thesis defence, namely:

1) According to him, what are the challenges for farmers to meet the environmental requirements in order to increase the positive impact from the measures in this domain?

2) What would be the conclusion and recommendations presented by the doctoral student if he take into consideration the current situation under the Covid-19 crisis?

8. Conclusion

Based on the different research methods learned and applied by the PhD student, the correctly performed field studies, the final conclusions and recommendations, I believe that the presented thesis meets the requirements of Bulgarian national law and the Regulations of the UNWE for its application, which gives me reason to evaluate it **POSITIVE**.

I feel confident to propose to the highly esteemed Scientific Jury also to vote positively and to award **Kapllan Halimi** the educational and scientific degree "**Doctor**" in the scientific specialty "Economics and Management (Agribusiness, Eco-Economics)".

Date: 28.08.2020г.
Sofia

Reviewer:
(Assoc. Prof. Dr. Mariya Peneva)